

DOI: 10.34015/2523-4552.2025.3.12
УДК 342.95

Самара В. С.,
аспірант Хмельницького
університету управління та права
імені Леоніда Юзькова,
3 рік навчання
ORCID: 0009-0007-0159-0742

ОСОБЛИВОСТІ КАСАЦІЙНОГО ОСКАРЖЕННЯ УХВАЛ СУДУ ПЕРШОЇ ТА АПЕЛЯЦІЙНОЇ ІНСТАНЦІЇ В АДМІНІСТРАТИВНОМУ СУДОЧИНСТВІ

У статті досліджено одну з ключових гарантій реалізації принципу доступу до правосуддя в адміністративному судочинстві - право на касаційне оскарження судових ухвал. Автор детально розкриває зміст, правову природу та класифікацію ухвал, що приймаються в адміністративному процесі, зокрема таких, що можуть бути оскаржені в касаційному порядку. Висвітлено нормативне підґрунтя касаційного перегляду ухвал відповідно до положень Кодексу адміністративного судочинства України (КАС України), включаючи статті 294, 317, 328–349, та проаналізовано практичні аспекти застосування відповідних норм.

Основну увагу приділено питанню допустимості та обмежень касаційного перегляду ухвал, що не вирішують спір по суті, проте істотно впливають на хід процесу та права сторін. У роботі систематизовано види ухвал, які можуть бути предметом самостійного касаційного оскарження, та окреслено межі повноважень касаційної інстанції під час їх розгляду. Автор наводить критерії касаційного перегляду, відмінності між підставами для оскарження рішень і ухвал. У статті виокремлено основні етапи касаційного провадження, включаючи формальну перевірку скарги, підготовку справи, попередній розгляд та розгляд у судовому засіданні, з детальним описом процедурних вимог та строків. Значна увага приділена проблемним аспектам, таким як: обмеження повноважень касаційного суду; відсутність єдності судової практики; недосконалість системи електронного судочинства; формалізм вимог до скарги, що ускладнює доступ до касаційного перегляду для непрофесійних учасників процесу.

У висновках обґрунтовано, що механізм касаційного оскарження ухвал відіграє важливу роль у забезпеченні законності судових процесів, однак потребує подальшого вдосконалення задля підвищення ефективності та рівності доступу до правосуддя.

Ключові слова: касаційне оскарження, ухвали суду, Верховний суд, касаційні фільтри, порушення норм матеріального права, процесуальне право.

Постановка проблеми. Одним із значущих принципів адміністративного судочинства є принцип касаційного оскарження. Він є складо-

вою принципу доступу до правосуддя, він закріплюється у міжнародних нормативно – правових актах та має конституційне закріплення.

Зміни, які відбулись стосовно нових критеріїв касаційного оскарження, в тому числі ухвал суду (не лише Рішень та Постанов), зокрема і в адміністративному процесі, викликали чимало дискусій та суперечностей. Саме тому, ця тема є актуальною для розкриття та дослідження.

З моменту проголошення незалежності України судова система в Україні була реформована, постійно ведеться пошук оптимальної системи для вирішення проблеми забезпечення правосуддя, а також формує довіру до судової влади.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематиці касаційного оскарження ухвал суду першої та апеляційної інстанції в адміністративному судочинстві присвячені праці вітчизняних науковців (С. В. Глущенко, Р. П. Кайдашев, Ю. М. Самолюк та ін.). Основна увага у дослідженнях вченими приділялася питанням змісту, правовій природі та класифікації ухвал, що приймаються в адміністративному процесі, зокрема таких, що можуть бути оскаржені в касаційному порядку. Водночас окремі питання особливостей такого оскарження не знайшли свого повного та всебічного висвітлення.

Постановка завдання. Метою статті є дослідження особливостей касаційного оскарження ухвал суду першої інстанції та апеляційної інстанції в адміністративному судочинстві в Україні. Для досягнення поставленої мети пропонується висвітлити значення інституту оскарження ухвал та сутність ухвал в

адміністративному судочинстві (у яких випадках вони виносяться).

Виклад основного матеріалу.

Перш за все, вважаємо за доцільне надати характеристику такому виду судових рішень як Ухвали. Як відомо, судові рішення – це акти здійснення правосуддя, покликані забезпечити захист визначеного Конституцією України суспільного ладу і державності України, прав і законних інтересів громадян, юридичних осіб, правопорядку. Значення судових рішень передусім полягає в тому, що вони закріплюють владні волевиявлення суду щодо всіх питань розгляду та вирішення справи в суді. Крім того, судові рішення – це й процесуальні документи, що мають визначені законом форму, зміст, встановлені вимоги щодо порядку набрання законної сили та оскарження [1, с. 98].

У пункті 12 частини 1 статті 4 Кодексу адміністративного судочинства (далі – КАС України), вказується, що «судове рішення - рішення, постановою, ухвалою суду будь-якої інстанції» [2].

У свою чергу, у п. 15 цієї ж частини, дається визначення ухвали, а саме: «ухвала – письмове або усне рішення суду будь-якої інстанції в адміністративній справі, яким вирішуються питання, пов'язані з процедурою розгляду адміністративної справи, та інші процесуальні питання» [2].

На відміну від судового рішення, ухвала, як правило, не стосується змістовного вирішення адміністративного спору, а стосується організаційно-процедурних питань, пов'язаних із рухом справи, забезпеченням її належного розгляду, забезпеченням прав учасників провадження тощо.

Ухвали в адміністративному судочинстві наділені певними ознаками. Так, ними є:

- процесуальний характер – ухвала є актом процесуального характеру, тобто вона спрямована на регулювання перебігу адміністративного процесу;

- формальна визначеність – ухвали мають бути прийняті у передбаченій законом формі, із дотриманням установленної структури та змісту;

- відсутність вирішення справи по суті – у більшості випадків ухвала не вирішує предмет спору, однак в окремих ситуаціях може мати наслідки, співмірні з рішенням;

- залежність від процесуального моменту – ухвали виносяться на різних етапах адміністративного провадження: підготовче провадження, розгляд справи, перегляд судових рішень, виконання судового рішення;

- можливість оскарження – частина ухвал підлягає оскарженню окремо від рішення суду (наприклад, ухвали про забезпечення позову).

Ухвала суду в адміністративному провадженні повинна відповідати певним вимогам, а саме, бути вмотивованою, законною, чітко сформульованою; відповідати формальним вимогам (наприклад, зазначення суду, складу суду, реквізитів справи, сторін, суть питання та висновок суду).

Суд виносить ухвали з різних процесуальних питань, зокрема:

- ухвали підготовчого характеру: про відкриття провадження у справі; про залишення позовної заяви без руху; про повернення позовної заяви; про витребування доказів; про призначення судового засідання; про відмову у відкритті провадження;

- ухвали, що припиняють провадження: про залишення позову без розгляду; про закриття провадження у справі, де ці ухвали є винятком, оскільки фактично завершують процес, хоча й не є рішеннями по суті;

- ухвали щодо забезпечення процесу: про забезпечення адміністративного позову; про заміну неналежного відповідача; про відкладення розгляду справи; про витребування доказів; про залучення третіх осіб; про об'єднання чи роз'єднання позовів;

- ухвали, що стосуються перегляду справ: про відкриття апеляційного/касаційного провадження; про залишення апеляційної/касаційної скарги без руху або без розгляду; про повернення скарги; про зупинення провадження;

- інші ухвали: про зупинення або поновлення провадження; про передачу справи до іншого суду; про роз'яснення судового рішення; про виправлення описки або арифметичної помилки.

КАС України встановлює принципову різницю між тими ухвалами, які можуть бути оскаржені самостійно (окремо від рішення суду), і тими, які можуть бути оскаржені лише разом з остаточним судовим рішенням у справі.

Так, відповідно до ч. 2 ст. 328 КАС України, «у касаційному порядку можуть бути оскаржені ухвали суду першої інстанції про забезпечення позову, заміну заходу забезпечення позову, ухвали, зазначені у пунктах 3, 4, 12, 13, 17, 20 частини першої статті 294 цього Кодексу, після їх перегляду в апеляційному порядку» [2].

Звертаючись до статті 294 КАС України, ми встановили, що такими

ухвалами є: про повернення заяви позивачеві (заявникові); про відмову у відкритті провадження у справі; про залишення позову (заяви) без розгляду; про закриття провадження у справі; про відмову у відкритті провадження про перегляд судового рішення за нововиявленими або виключними обставинами, відмову в задоволенні заяви про перегляд судового рішення за нововиявленими або виключними обставинами; про заміну сторони у справі (процесуальне правонаступництво) або сторони виконавчого провадження [2].

Отже, види ухвал які можуть бути оскаржені окремо від рішення суду в адміністративному судочинстві прямо передбачені КАС України.

Що ж стосується підстави для касаційного оскарження, то тут, на відміну від підстав для касаційного оскарження рішень суду (так звані касаційні фільтри), нею є неправильне застосування судом норм матеріального права чи порушення норм процесуального права.

Тобто, при касаційному оскарженні рішень судів першої або апеляційної інстанції, застосовуються так звані касаційні фільтри (ч. 3 ст. 328 КАСУ):

- справа має принципове значення для формування єдиної практики;

- наявне порушення прав або інтересів у значному обсязі;

- відсутність або суперечність у практиці ВС;

- справа має виключну правову складність тощо.

Однак ці фільтри не поширюються на ухвали, тобто, касаційна скарга на ухвалу не має доводити, що справа має «виключне значення» або «значний суспільний інтерес».

Отже, вважаємо за необхідне детальніше розкрити зміст понять «неправильне застосування судом норм матеріального права» та «порушення норм процесуального права».

КАС України у ч. 2 ст. 317 наводить визначення, та вказує «Неправильним застосуванням норм матеріального права вважається: неправильне тлумачення закону або застосування закону, який не підлягає застосуванню, або незастосування закону, який підлягав застосуванню. Порушення норм процесуального права може бути підставою для скасування або зміни рішення, якщо це порушення призвело до неправильного вирішення справи» [2].

Окремо, у ч. 3 цієї ж статті, вказуються конкретні приклади порушення норм процесуального права, а саме:

- 1) справу розглянуто неповноважним складом суду;

- 2) в ухваленні судового рішення брав участь суддя, якому було заявлено відвід, і підстави його відводу визнано судом апеляційної інстанції обґрунтованими, якщо апеляційну скаргу обґрунтовано такою підставою;

- 3) справу розглянуто адміністративним судом за відсутності будь-якого учасника справи, не повідомленого належним чином про дату, час і місце судового засідання, якщо такий учасник справи обґрунтовує свою апеляційну скаргу такою підставою;

- 4) суд прийняв рішення про права, свободи, інтереси та (або) обов'язки осіб, які не були залучені до участі у справі;

- 5) судові рішення не підписано будь-ким із суддів або підписано не

тими суддями, які зазначені у судовому рішенні;

6) судові рішення ухвалено суддями, які не входили до складу колегії, що розглядала справу;

7) суд розглянув за правилами спрощеного позовного провадження справу, яка підлягала розгляду за правилами загального позовного провадження [2].

За наявності однієї із цих підстав, рішення суду обов'язково підлягає скасуванню та ухвалення нового рішення.

Касаційна скарга має обов'язково містити детальне обґрунтування порушення норм матеріального або процесуального права.

Згідно з п. 4 ч. 2 ст. 330 КАС України у касаційній скарзі зазначаються, зокрема, обґрунтування вимог особи, що подає касаційну скаргу, із зазначенням того, у чому полягає неправильне застосування норм матеріального права чи порушення норм процесуального права.

Відповідно до ч. 4 ст. 328 КАС України підставами касаційного оскарження є неправильне застосування судом норм матеріального права чи порушення норм процесуального права.

Суд також врахував практику Європейського суду з прав людини, яка сформована у низці рішень та зводиться до того, що право на суд, одним з аспектів якого є право доступу до суду, не є абсолютним і може підлягати дозволенним за змістом обмеженням, зокрема, щодо умов прийнятності скарг [3].

Розглянемо стадії касаційного розгляду скарг на ухвали.

На першій стадії касаційний суд здійснює формальну перевірку касаційної скарги. Відповідно до

ст. 340 КАС України, суддя-доповідач перевіряє, чи відповідає скарга вимогам закону, чи наявні підстави для відмови у відкритті касаційного провадження. Зокрема, скарга може бути повернута або залишена без руху, якщо вона не оформлена належним чином або подана особою, яка не має права на оскарження (ст. 334 КАС України).

Після ухвалення рішення про відкриття касаційного провадження, наступним етапом є підготовка справи до касаційного розгляду [4].

Попередній розгляд справи має бути проведений протягом п'яти днів після складання доповіді суддею-доповідачем, без повідомлення учасників справи [5, с. 161].

Згідно КАС України, касаційний розгляд справи може проводитися в порядку письмового провадження за наявними матеріалами справи у таких випадках:

1. Відсутність клопотань від усіх учасників справи щодо розгляду справи за їх участю.

2. Неприбуття жодного з учасників справи у судові засідання, за умови, що вони були належним чином повідомлені про дату, час і місце судового засідання.

3. Перегляд ухвал судів першої та апеляційної інстанцій.

4. Перегляд рішень суду першої інстанції та постанов апеляційної інстанції у справах, розглянутих за правилами спрощеного позовного провадження.

Якщо під час письмового провадження суд касаційної інстанції дійде висновку, що справу необхідно розглядати в судовому засіданні, він призначає її до розгляду у судовому засіданні.

При розгляді касаційної скарги на ухвалу суду касаційна інстанція не встановлює нові фактичні обставини, а лише перевіряє правильність правозастосування. За результатами розгляду суд може постановити одне з рішень, передбачених ст. 349 КАС України – залишити ухвалу без змін, скасувати її повністю або частково й ухвалити нову ухвалу, направити справу на новий розгляд тощо.

Закінчення касаційного провадження оформлюється відповідним судовим актом. У разі задоволення скарги на ухвалу, суд, постановляє нову ухвалу, яка замінює скасовану, або направляє справу на повторний розгляд до суду першої чи апеляційної інстанції. Варто підкреслити, що касаційна інстанція не вправі виходити за межі доводів касаційної скарги, окрім випадків, передбачених законом (ч. 4 ст. 341 КАС України) [2].

Існує також проблема в процедурних питаннях щодо подачі касаційних скарг: недосконала система

електронного подання та вимоги до обґрунтованості скарги [7, с. 11].

Висновки. Отже, касаційне оскарження ухвал в адміністративному процесі виступає важливим елементом гарантування справедливого судочинства. Норми КАС України, зокрема статті 340–360, утворюють системно узгоджену процедуру, яка дозволяє забезпечити ефективний процесуальний контроль за правильністю правозастосування.

На відміну від касаційного оскарження судових рішень, інститут перегляду ухвал характеризується спрощеною процедурною моделлю допуску до касації, відсутністю фільтраційних критеріїв, а також чіткою орієнтацією на виявлення процесуальних помилок, що істотно впливають на рух справи.

Водночас судова практика засвідчує, що неправильне застосування норм матеріального або процесуального права під час постановлення судом ухвал може мати не менш серйозні правові наслідки, ніж порушення, допущені у рішенні по суті.

Список використаних джерел

1. Самолук Ю. М. Судове рішення у цивільному процесі: спірні питання. *Судова апеляція*. 2009. №1 (14). С. 91–98
2. Кодекс адміністративного судочинства. *Відомості Верховної Ради України* (ВВР). 2005. № 35–36. Ст. 446.
3. Ухвала Верховного Суду від 31 серпня 2018 року у справі № 813/179/18. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/76221555>. (дата звернення: 28.08.2025).
4. Кайдашев Р. П. Перегляд судових рішень в адміністративному процесі України : дис. ... докт. юрид. наук: 12.00.07. Київ, 2016. 513 с.
5. Самара В. С. Поняття та правова сутність принципу касаційного оскарження в адміністративному судочинстві України. *Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство»*. 2024. № 5. с. 610 – 615. DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2024.05.94>
6. Стафійчук К. В. Правова природа касаційного провадження в адміністративному судочинстві України. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. № 8. с. 317–319.
7. Глущенко С. В. Касаційне оскарження як конституційна засада перевірки судових рішень : автореф. дис. канд. юрид. наук : 12.00.10. Київ, 2010. 20 с.

Samara Vitaliy, Ph.D student of the Leonid Yuzkov Khmelnytskyi University of Management and Law

ORCID: 0009-0007-0159-0742

Peculiarities of Cassation Appeal of Decisions of the Court of First and Appellate Instance in Administrative Proceedings

The article examines one of the key guarantees for the implementation of the principle of access to justice in administrative proceedings – the right to cassation appeal of court rulings. The author provides a detailed analysis of the content, legal nature, and classification of rulings issued in administrative proceedings, in particular those that may be appealed in cassation. The normative framework of cassation review of rulings under the provisions of the Code of Administrative Procedure of Ukraine (CAP of Ukraine), including Articles 294, 317, 328–349, is highlighted, along with an analysis of the practical aspects of applying the relevant norms.

Special attention is given to the issue of admissibility and limitations of cassation review of rulings that do not resolve the dispute on the merits but have a significant impact on the course of proceedings and the rights of the parties. The study systematizes the types of rulings that may be subject to independent cassation appeal and outlines the scope of powers of the cassation instance when reviewing them. The author identifies the criteria for cassation review, as well as the distinctions between the grounds for appealing decisions and rulings.

The article highlights the main stages of cassation proceedings, including the formal examination of the appeal, preparation of the case, preliminary review, and consideration in a court hearing, with a detailed description of procedural requirements and time limits. Considerable attention is devoted to problematic aspects such as the limitations of the cassation court's powers; lack of consistency in judicial practice; deficiencies in the electronic justice system; and the formalism of appeal requirements, which complicates access to cassation review for non-professional participants in the process.

In conclusion, it is substantiated that the mechanism of cassation appeal of rulings plays an important role in ensuring the legality of judicial processes. However, it requires further improvement in order to enhance efficiency and ensure equal access to justice.

Keywords: *cassation appeal, court decisions, Supreme Court, cassation filters, violation of substantive law, procedural law.*